

AA MØLLE

Gudum sogn, Ringkøbing Amt.

Uddrag af beskrivelsen af møllen i: Report on Watermills, Volume 3, pg. 31 ff. Oversat af forfatteren:

DK – 1134 – AA MØLLE. Opmaalt i 1957 af Poul Brøgger og Henry Nielsen specielt til denne bog.

Fra et møllehistorisk synspunkt er Aa Mølle maaske den mest bemærkelsesværdige mølle i Danmark, da den indeholder en af de tidligste typer gear til skallekværnen, forløberen til det senere stjernhjulsdrev. Hjul DK-1134.2 driver en kværn ved almindeligt eet-trins undertræk, men det samme gravhjul driver ogsaa en vandret axel, hvorpaa sidder endnu et gravhjul i indgreb med kværndrevet paa skallekværnen. Denne metode til at drive mere end én kværn fra eet vandhjul blev først beskrevet af Sturm i "Vollständige Mühlen-baukunst" fra 1718. Dette gearsystem blev helt udkonkurreret af det senere stjernhjulsgear, først nævnt af Jacob Leupold i "Schau-Platz der Mühlenbaukunst" i 1735. Side-gæret er kun fundet i GB-45/001 – Cothstone Old Mill, D-16-Grander Mühle, og D-98 (se ovenfor i bogen), sidstnævnte nogenlunde intakt. Helmut Richter oplyser, at typen er mere almindelig i Schlesien (Østtyskland), men i Vesten er typen praktisk talt forsvundet. Geartypen har været brugt paa andre møller i omegnen af Aa Mølle, og det maa anses for at være af den største betydning at redde denne mølle, saa vidt muligt i dens naturlige miljø.

Møllens historie læses ud af dens nuværende opbygning: Den antages at være bygget i 1750, og den var da beliggende nærmere havet, som vist paa skitsen i 1/100 000 og paa den første af 1/5000 planerne (alle 3 planer er overtrykt med 1957 – ejendomsgrænserne).

I 1839, midt om natten mellem den 2. og 3. januar, vaagnede møllerkonen ved en hamren paa senkekanten det var hendes træsko, som sejlede i vand: Nordsøen var brudt igennem ved Tyboron og oversvømmede nu de lavtliggende bredder ved Limfjorden. Møllerkonen tilbragt en del af natten med to smaabørn paa en lille høj i haven, indtil en vogn fra Tangsgaard kom hende til undsætning. Efter denne oversvømmelse blev hovedvejen afbrudt to steder og

maatte flyttes, som vist paa den anden plan. Selve møllehuset blev staaende, mens resten af ejendommen laa i ruiner. Møllen blev herpaa flyttet til den nuværende beliggenhed, og det nye beboelseshus blev bygget. Møllen havde haft underfaldshjul, nu fik den brystfaldshjul, trukket af vandet fra Resenkjær Aa og Klostermølle Aa (eller Sandaa).

I 1856 købte lodsejerne langs Resenkjær Aa vandretten og gravede en genvej for aalen lige nord for Tangsgaard. Da Klostermølleaen havde en stejlere løb end Resenkjær Aa (se 1 / 100 000 længdeprofil) blev det muligt at ændre møllen til overfaldshjul. Hjul .2 kørte saa sent som 1952, men vandretten er nu opgivet, og mølledammen er blevet en kartoffelmark. Overraskende nok er derartetisk vand under denne dam, med et statisk tryk, som ville være i stand til at sætte vandet i dammen op over det oprindelige flodemaal. Det synes derfor muligt at retablere møllen paa stedet, og at lade den arbejde lejlighedsvis med kildevand. Møllens tilstand er temmelig sløj. Hjulsiden er blevet "forstærket" med beton, og hele muren maa fornys. Ogsaa resten af møllehuset trænger til en gennemgribende restaurering og den samlede bekostning vil ligge omkring 40 til 50 000 kroner. Det oprindelige straatag blev i 1910 erstattet med tagspaan og senere blev disse afløst af galvaniseret jern.

Hjul .1 blev ombygget tidligt i det 19. aarhundrede, og kværnloftet blev samtidig forhøjet 1 alen = 0,63 m. Paa et eller andet tidspunkt efter 1850 blev gravhjul/kværdrev-sættet paa hjul .2 udskiftet med støbejern.

.....
Som Aa Mølle står i dag, fortæller den møllebyggeriets historie gennem mere end et aarhundrede (1750 – 1850), en periode i hvilken vandmøllen udvikledes fra en primitiv, manuelt betjent mølle til en næsten fuldt automatiseret fabrik. Aa Mølle ligger i et meget smukt

landskab, ved foden af en kratdækket aas. Den nye hovedvej passerer møllen mellem aasen og stranden.

Jeg synes, det ville være en skam at flytte denne mølle, f.eks. til Museet i Lyngby, til trods for møllens ringe bygningsmæssige tilstand og dens store teknisk-historiske værdi, og til trods for at den kunne anbringes paa Museet under næsten identiske topografiske forhold. Møllen ville blive savnet i det vestjyske landskab, et omraade, hvor der praktisk talt ikke findes andre vandmøller, som er værd at bevare. Det er mit oprigtige haab, at det vil være muligt at rejse lokal interesse for at bevare denne mølle i dens naturlige omgivelser.

(Anders Jespersen)